

რევაზ შეროზია

ბრიბოლ ხანძელი და ქუთაისი

ქრისტეს აქეთ VI-X საუკუნეების ქართველთა ეროვნულ-ენობრივი, კულტურული და შიდაპოლიტიკური ვითარების აღწერა არაერთი ხარვეზით ხასიათდება. საღად მოაზროვნე ყველა ქართველისთვის ფასდაუდებელია ისტორიკოსთა, ეთნოგრაფთა, არქეოლოგთა, ენათმეცნიერთა, ლიტერატურისა და ხელოვნებათმცოდნეთა ღვაწლი. თუმცა მათ მიმართ პატივისცემა ხელის შეშლელი არ უნდა იყოს, როცა თანამედროვე მეცნიერები წინაპართა განვლილ გზებს იკვლევენ.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის პირველ მეოთხედში ქართველოლოგთა ერთმა ნაწილმა წამოაყენა თეორია, რომლის თანახმად VI-X საუკუნეებში დასავლეთ საქართველო თითქოს ბერძულენოვანი იყო, ხოლო აქაური ეკლესია კონსტანტინოპოლს ექვემდებარებოდა იურიდიულად და ენობრივადაც. ეს მოსაზრება 1993 წელს უკრიტიკოდ გაიზიარა დ. მუსხელიშვილმა (იხ. მისი “ქართველთა თვითსახელწოდების ისტორიისათვის“, კრებულში: საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი უცხოური და ქართული ტერმინოლოგია). ახლახან გამოცემულ საქართველოს ისტორიის ოთხტომეულის მეორე ტომშიც მისი ეს ნაშრომი შესული.

ზანურ-სვანური მეტყველებები ნათლად გვიჩვენებენ, რომ ბერძულენოვანი ელემენტები აქ არ მეტობენ, ვიდრე ეს გვაქვს ძველ და ახალ სალიტერატურო ენასა თუ აღმოსავლეთ ქართველურ მეტყველებებში. ეგრის-აფხაზეთის სამეფოს ბერძულენოვნობაზე მოსაუბრეთ ამ ფაქტისთვის ყურადღება არ მიუქცევიათ, არც რაიმე არგუმენტი წარმოუდგენიათ აღნიშნული თეორიის დასამტკიცებლად.

მკვლევარებს ორი მნიშვნელოვანი გარემოება გამოჩნდა: 1. ზანურ-სვანურ მეტყველებაში ქრისტიანულ რელიგიასთან დაკავშირებული ტერმინები ქართველურია და არა – ბერძნული (შობა : ქირსე; აღდგომა : თანაფა...); 2. არც საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მიღებამდე და არც მერე არ ჩანს, რომ კონსტანტინოპოლის დაქვემდებარებაში იყო ჩვენი ეკლესია თუნდაც ორმეფობის დროს. 1057 წელს ანტიოქიის კრებაზე ბერძნებს არ დაუყენებიათ საკითხი პროზელიტიზმის შესახებ. ისინი მოითხოვდნენ საქართველოს ეკლესიის მათდამი დაქვემდებარებას იმ აბსურდული მოტივით, რომ თითქოს ჩვენში არც ერთ მოციქულს არ უქადაგია (ცნობილია გიორგი მთაწმინდელის პასუხი კრებაზე). ცხადია, კონსტანტინოპოლს ეგრის-აფხაზეთის ეკლესიას მცხეთა თუ ჩამოართმევდა, ამას სათანადო რეაგირება მოჰყვებოდა. ამ მხრივ ყურადღების მიღმა არ იყო დასატოვებელი, რომ გრიგოლ ხანძელი ანტიოქიის კრებამდე ორი საუკუნით ადრე დასავლეთ საქართველოში ეკლესიას აგებს და იქ თავის წარმომადგენელს

ნიშნავს წინამძღვრად.

“ქართლის ცხოვრებამ“ არაერთი ცნობა შემოგვინახა ერთიანი საქართველოს ძალისხმევაზე სარკინოზთა წინააღმდეგ ბრძოლაში. აქ ჩვენ სრული ანალოგია გვაქვს ქუჯი-ფარნავაზის ეპოქასთან. მემატთანეთა მონათხრობიდან ორიოდ ფაქტის დასახელებაც იკმარებდა: ლეონ პირველისა და არჩილ მეფის ბრძოლა მურვან ყრუს წინააღმდეგ; თეოდოსისა და აშოტ კურაპალატის ერთობლივი ლაშქრობა; იმავე თეოდოსის ბრძოლა ბულა თურქის წინააღმდეგ; კახეთის ქორეპისკოპოსისა და კონსტანტი მეფის ლაშქრობა და სხვა.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს მეფე-მთავართა ნათესაური კავშირები, რომ აღარაფერი ვთქვათ ქუჯი-ფარნავაზის ურთიერთობაზე. VIII-IX საუკუნეებში, გრიგოლ ხანძთელის მოღვაწეობის დროს და მერეც, ხშირი იყო ბაგრატიონთა სახლისა და აფხაზეთის სამეფო კარის დამოყვრების შემთხვევები: ლეონ პირველს ცოლად ჰყავდა არჩილის ძმისწული. თეოდოსი სიძე იყო აშოტ კურაპალატისა; ასევე: “მოჰუარა მეფემან იოანე ძესა თვსსა აღარნასეს ცოლი, ასული გუარამ აშოტის ძისა“; ხოლო ესე ბაგრატი (უმრწემესი ძე კონსტანტისა) სიძე იყო გურგენ ერისთავთ-ერისთავისა“; ცნობილია აგრეთვე, რომ აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ერთ სამეფოდ გაერთიანებას ხელი შეუწყო იმ გარემოებამ, რომ ბაგრატი მესამის დედა გიორგი აფხაზთა მეფის ასული იყო.

გიორგი მერჩულეს ცნობით, ნერსე ერისთავის ცოლი ქართლიდან იყო. თუმცა არ ვიცით მისი ძმის, გრიგოლ ხანძთელის მამის ვინაობა. ასევე უცნობია გრიგოლის დედის წარმომავლობა. არ ვიცით მიზეზი, თუ რატომ იშვილეს გრიგოლი ნერსემ და მისმა ცოლმა. მერჩულე მხოლოდ იმას გვეუბნება, რომ გრიგოლი ერისთავის ოჯახში გაიზარდა და იქვე მიიღო განათლება.

იოანე საბანისძე ნერსე ერისთავთან დაახლოებული იყო, როგორც პავლე ინგოროყვა მიიჩნევდა. საფიქრებელია, რომ იოანე ჰაბოს მასწავლებელიც იყო. შესაბამისად, ჰაბოს წამების დამსწრეც. როგორც ჩანს, სამოელ კათალიკოსმა ამიტომაც დააგალა მას წამების აღწერა. საინტერესოა იოანეს ფრაზა: “მაშინ იწყო... სწავლად წმიდათა საღმრთოთა წიგნთა ძველისა და ახლისა შჯულისათა... და მოვიდის იგი წმიდად ეკლესიად და მარადის ისმენ წმიდათა სახარებათაგან...” აქ ხოლმეობითის ფორმა “მოვიდის“ ნიშნავს “მოდიოდა ხოლმე“. მოდიოდა იმ ეკლესიაში, სადაც იოანე იყო... ჰაბოს ნერსეს ოჯახში გრიგოლიც დახვდა. ორივე ახალგაზრდა იყო, 17 წლისა. ცხადია, ჰაბოს იოანეს გარდა გრიგოლიც ჰყავდა მისაბაძ პიროვნებად. არაბებთან ბრძოლაში დამარცხებული ნერსე ხაზარეთში მიდის და თან მიჰყავს ჰაბოც. მანამდე კი მან ოჯახი ლეონ მეორესთან გაგზავნა ქუთაისში. აქ კითხვა დაისმის: შეიძლებოდა კი, რომ ნერსეს გრიგოლი, შვილობილი დაეტოვებინა არაბების პირისპირ და ოჯახთან ერთად არ გაეხიზნა აფხაზეთში?! ცხადია, ეს შეუძლებელი იქნებოდა. ამიტომაც საფიქრებელია, რომ გრიგოლი პირველად ქუთაისს 778-781 წლებში უნდა სტუმრებოდა. ის და ჰაბო 781 წლის შემდეგ

ბრუნდებიან თბილისში, მას შემდეგ, რაც ნერსეს აპატიეს არაბებმა. ამის შემდეგ აღიკვეცება გრიგოლი ბერად, საფიქრებელია, ჰაბოს წამების მერე. თუ ეს ასე იყო, ბუნებრივად ისმის კითხვა: როგორ მოხდა, რომ არც იოანე საბანისძე ამბობს არაფერს გრიგოლზე და არც გიორგი მერჩულე ახსენებს ჰაბოს?!

იოანე საბანისძის შემთხვევაში პასუხი რთული არ უნდა იყოს: გრიგოლი ამ დროს ჯერ კიდევ არ არის ბერი. იგი ჯერ არ შესდგომია საელესიო მოღვაწეობას და მისი სახელი არც უნდა ყოფილიყო ნახსენები. გიორგი მერჩულე კი გრიგოლის წარმომავლობასა და განათლებაზე მცირე ცნობების მერე თხრობას იწყებს გრიგოლის ბერად აღკვეცასა და შემდეგ მეგობრებთან ერთად სასახლიდან გაპარვაზე. ამდენად, ჰაბოზე საუბრის ადგილი აღარ დაუტოვებდა. მით უმეტეს, რომ გიორგისთვის, ცხადია, ცნობილი იყო იოანე საბანისძის თხზულება.

საინტერესოა გრიგოლ ხანძთელის მეორე სტუმრობა ქუთაისში. თევდორეს, ქრისტეფორესა და ილარიონის არჩევანი აფხაზეთში მოღვაწეობისა შემთხვევითი არ უნდა ყოფილიყო. ჯერ ერთი, „კრძალულ იყო ქვეყანად იგი შიშისგან სარკინოზთაჲს“. მეორეცაა-და, კულტურულ-ენობრივი, ეროვნული, სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური უწყვეტი ურთიერთობა აღმოსავლეთ-დასავლეთ საქართველოსი მათთვის ბუნებრივი იყო. რაც შეეხება გრიგოლს, იგი მიდის დემეტრე აფხაზეთა მეფესთან და მის ძმებთან, რომელთაც ჰაბუკობის დროიდან იცნობდა და ურთიერთობა ჰქონდა წლების განმავლობაში. აქ ყურადღების მიღმა ვერ დარჩება ადარნესესა და ანასტასია-ბუერეულის ამბავიც. გრიგოლის მიერ დალოცვილ აშოტ კურაპალატის შვილთაგან ადარნესეს ცოლად ჰყავდა აფხაზეთის სამეფო კარის ასული, ბაგრატ კურაპალატის უფლისწულის შვილი, რომელიც ცილისწამების გამო ადარნესემ მოიშორა. სწორედ გრიგოლმა დაისვა იგი და ადარნესეს მძიმე სენი უწინაწარმეტყველა ცოდვის მოუნანიებლობის შემთხვევაში.

თევდორესა და ქრისტეფორეს წასვლა აფხაზეთში და შემდეგ გრიგოლის სტუმრობა დემეტრე მეფესთან შემთხვევითი რომ არ იყო, ამაზე უნდა მიანიშნებდეს მერჩულეს ფრაზა: “და რამეთუ იყვნეს ბუნებით მომლოდინებელ წმიდისა და მის ძმანი იგი, მათცა უხაროდა ურთიერთაში იგი შეკრებაჲ თვისი“. ასევე ყურადღებას იქცევს ნაწყენი მეფის სიტყვები, რითაც დემეტრე კიდევაც საყვედურობს და კიდევაც ავალებულებს გრიგოლს, მიიღოს მონაწილეობა ეკლესიის აგებაში: “არა სამართალ არს კეთილთა თქვენთაგან უნაწილობა ამის ქვეყნისაჲ“.

საფიქრებელია, რომ გრიგოლ ხანძთელი სულაც არ იყო უცხო და “უნაწილო“ ქუთაისის (აფხაზეთის) სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების ისტორიაში. რაც შეეხება ენას, გრიგოლმა, როგორც ჩანს, იცოდა ბერძნული, მაგრამ ქუთაისელ მეგობრებთან მას ენა არ სჭირდებოდა, რადგან საქართველოს ეკლესიის დაარსების დროისთვის საეკლესიო სახელმწიფო-სამწერლო ენა უკვე ჩამოყალიბებულ-განმტკიცებული იყო იმ ფორმით, რასაც ჩვენ ვხედავთ “ვეფხისტყაოსნამდელ“ ტექსტებსა და ეპიგრაფიკულ ძეგლებზე. შესაბამისად, საუბარი X საუკუნემდელ დასავლეთ

საქართველოს ბერძნულენოვანობაზე საფუძველს მოკლებულია და მიუღებელია როგორც მეცნიერული, ისე ეროვნული თვალსაზრისით.

დამოწმებული ლიტერატურა

- b. diasamize, 2002** – b. diasamize, qristianoba dasavleT saqarTveloSi, Tb., 2002.
- p. ingoroyva, 1954** – p. ingoroyva, giorgi merCule, Tb., 1954.
- giorgi merCule, 1987** – giorgi merCule, grigol xanzTelis cxovreba, qarTuli mwerloba, I, Tb., 1987.
- d. musxeliSvili, 1993** – d. musxeliSvili, qarTvelTa TviTsaxelwodebis istoriisaTvis: saqarTvelosa da qarTvelebis aRmniSvneli ucxouri da qarTuli terminologia, Tb., 1993.
- ioane sabanisZe, 1987** – ioane sabanisZe, habos wameba: qarTuli mwerloba, I, Tb., 1987.
- sulxan-saba orbeliani, 1966** – sulxan-saba orbeliani, leqsikoni qarTuli, Tb., 1966.
- saqarTvelos istoria, 2012** – saqarTvelos istoria, oTx tomad, t. II, Tb., 2012.
- qarTlis cxovreba, 1996** – qarTlis cxovreba; gamosacemad moamzades i. anTelavam da n. SoSiaSvilma, Tb., 1996.

REVAZ SHEROZIA**GRIGOL KHANDZTELI AND KUTAISI**

The article presents the situation in Georgia of the VIII-X centuries in terms of linguistic, religious and domestic politics. The unity of the Georgian nation in all these components is emphasized. Historical-ecclesiastical and literary materials have rejected the notion that the Church of Western Georgia was Greek-speaking and was abandoned after the 10th century.

The article also presents a new attempt to cover Grigol Khandzteli's life and activities. In particular, from the time of his youth, his connection with the princes of Western Georgia and the care for United Georgia and the United Church.

Grigol Khandzteli's visit to Kutaisi provokes special interest. The choice of Tevdor, Christopher and Hilarion in Abkhazia could not be accidental. Continuous cultural-linguistic, national, state-political relations with East-West Georgia was natural for them.

Grigol Khandzteli was not a stranger to the history of socio-political and cultural life in Kutaisi (Abkhazia). As for the language, Grigol seems to know Greek, but he did not need the language to communicate with his Kutaisi friends, since church-state-script language had already been established and consolidated in the form we see on "pre- The Knight in the Panther's Skin" texts and epigraphic sites by the time the Church was founded. Accordingly, the talk as if the spoken language of Western Georgia was Greek in the 10th century is groundless and unacceptable, both scientifically and nationally.